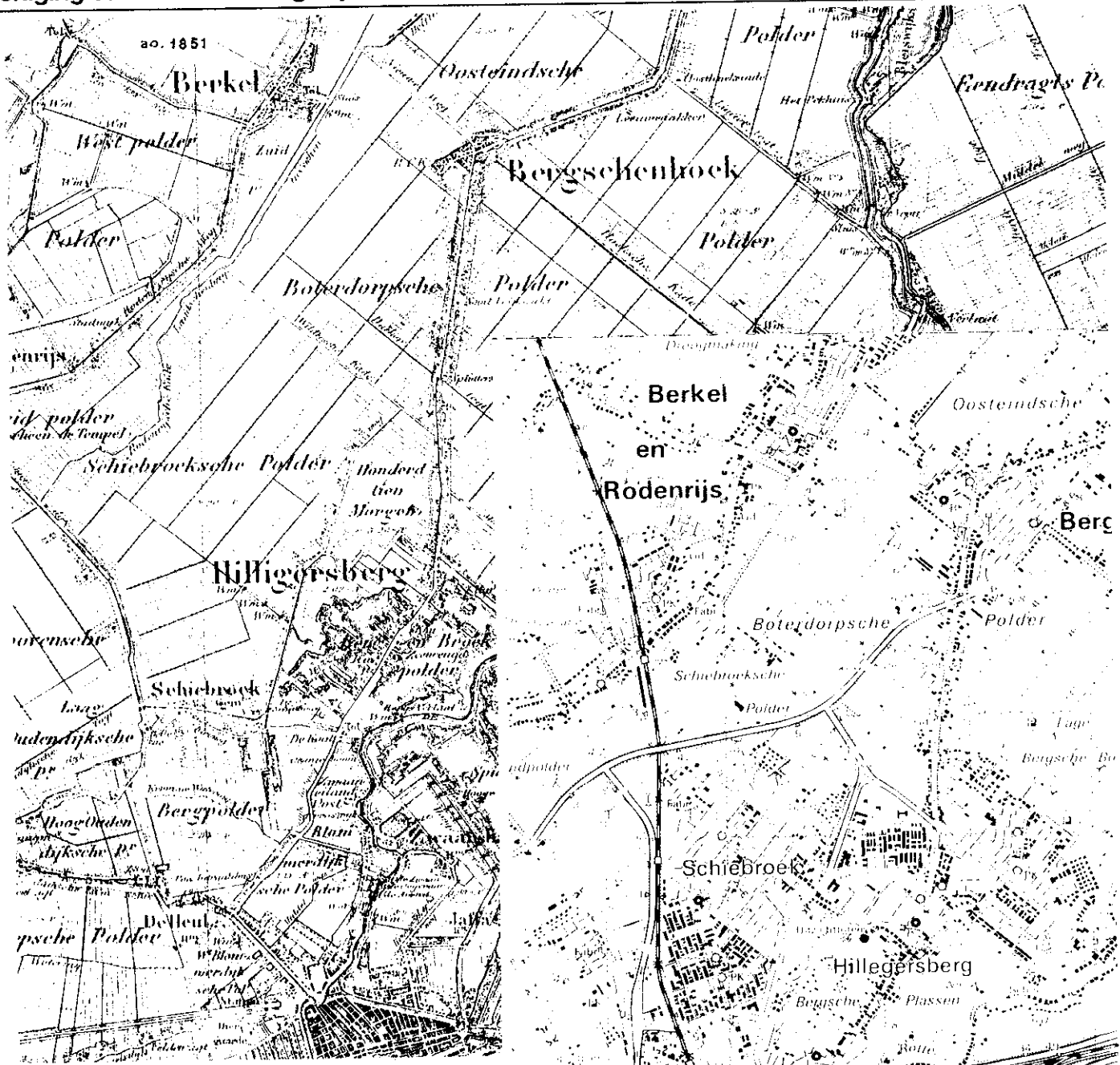

TUSSEN WILGENPLAS & ROTTE

vereniging stedenbouwkundig wijkbehoud hillegersberg-schiebroek-terbregge

PUBLICATIE no 22

uitnodiging

MAANDAG 28 NOVEMBER 1988

20.00 UUR

LOMMERRIJK - TIVOLI-ZAAL

STRAATWEG 99

'DE WIJK IN KAART GEBRACHT'

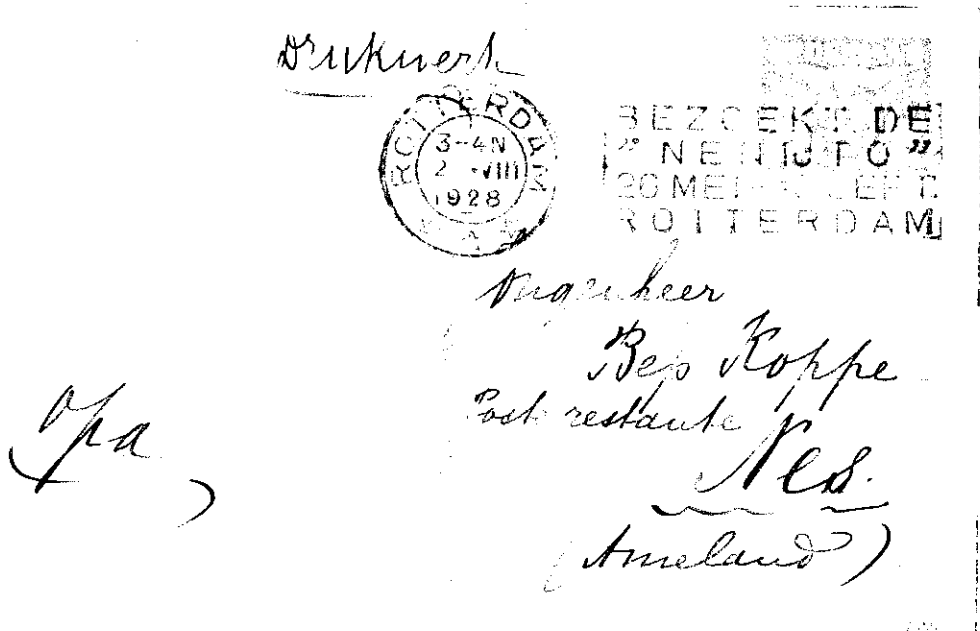
(TOELICHTING: ZIE BLADZIJDE 3)

■ VRIJE EN GRATIS TOEGANG ■

PRAATJE bij een PLAATJE ..

*
*
*

Een zekere 'OPA' verzond in het jaar 1928 een prentbriefkaart aan de jongeheer Bep Koppe, poste restante Nes, Ameland. Uitgever was J.G. de Melker te Rotterdam. 'Bezoekt de "Nenijto", 26 Mei - 15 September, Rotterdam' vermeldt het poststempel. Overigens een mooi zomers plaatje van de Strekkade.

De linker oever, waar de villa's staan, heette Streckweg. Hier stond ook de boerderij van de Gebroeders Vermeulen, die voor een mooie afsluiting zorgde. Overgebleven zijn alleen nog een paar oude knotwilgen.

De muzikant, die daar in latere jaren werd gebouwd, en het Fanfarekorps onder leiding van Harry van Vleuten zorgden voor licht amusement. Kom daar nu eens om!

Van de boerderij van Dijkshoorn aan de overzijde, waar de supermarkt van A.H. verrees, is geen steen meer te vinden. Waar toen de eenden rondscharrelden zoeken nu driftige automobilisten naar een parkeerplaatsje.

Trouwens, de Weissenbruchlaan biedt aan veel wandelaars een uniek uitzicht op de Voorplas.

LEEN KOK

*
*
*

DE WIJK IN KAART GEBRACHT

Zo lang als de mens leeft, heeft hij getracht zijn gebaande wegen te markeren. In vroege tijden deed hij dat op primitieve wijze - zoals nu bij het spoorzoeken - door stokjes, pijlen stenen of andere merktekens te plaatsen op zijn weg, doch later ontstond kennelijk de behoefte de omgeving in beeld te brengen zodat ook voor anderen de weg duidelijk was zonder deze zelf te begaan. DE EERSTE KAART WAS GEBOREN.

Alhoewel er ongetwijfeld oudere kaarten bestaan of eventueel hebben bestaan, dateren de eerste echt betrouwbare kaarten uit de 16^e eeuw, onder andere die van Jacob van Deventer (1562).

Beroemde kaarten van onze omgeving zijn onder andere die van het Hoogheemraadschap van Schieland door Floris Balthasar uit 1611 en de kaart 'De Rottestroom' van Dirk Smits uit 1750.

De thans voor velerlei doeleinden gebruikte kaarten zijn die van de Topografische Dienst welke regelmatig worden herzien en bijgewerkt. Van de eerste uitgave is enige jaren terug een fascimile uitgegeven, waarvan op de voorpagina een gedeelte met onze wijk in weergegeven.

EXPOSITIE

Om u een indruk te geven hoe kaarten er uitzien en uitzagen, hebben wij voor u een kleine expositie samengesteld, welke voor de bijeenkomst en in de pauze is te bezichtigen.

Daarnaast vertellen kaarten meer dan alleen hoe wegen en sloten lopen en hoe u de weg kunt vinden. Het ontstaan van onze nederzettingen is er uit te verklaren, welke factoren er een rol speelden en hoe daarna de ontwikkeling verder liep. De beide inleiders van onze avond zullen u de kaarten laten spreken.

HET PROGRAMMA LUIDT:

- 1 OPENING.
- 2 HILLEGERSBERG OP OUDE KAARTEN, een korte toelichting op de tentoongestelde kaarten door de heer ir G. Tuijnenburg Muijs.
- 3 UITREIKING DER OORKONDEN, behorende bij de uit te reiken gevelschildjes, door de heer ds T.D. van Soest (onder voorbehoud).
- 4 PAUZE.
- 5 DE KAART WIJST MEER DAN DE WEG een voordracht over kaarten en hetgeen deze ons zeggen, door de heer P. Ratsma, beheerder bij het Gemeente-archief.
- 6 Gelegenheid tot DISCUSSIE.
- 7 SLUITING.

SCHIEBROEK - TOEN EN NU

De Europese Bibliotheek heeft door de jaren zo'n 1500 deeltjes uitgebracht in de serie '..... in oude ansichten', waaronder een vaak herdrukt boekje over Overschie, Hillegersberg en Schiebroek.

Afgelopen mei is een gelijkvormig boekje 'Schiebroek toen en nu' verschenen, waarin nu oude foto's op de linker pagina's, en recente foto's van de zelfde plek op de pagina's ernaast staan. Dat zal voor velen verhelderend zijn, en verrassend is eerder dat soms nog situaties herkenbaar zijn, dan dat alles totaal gewijzigd is.

De teksten en de nieuwe foto's zijn gemaakt door ons lid Mario P. van de Velde; een prestatie als men zijn vele handicaps kent. Maar: het boekje is kopenswaardig om zijn eigen merites.

Zoals in de hele reeks zijn ook hier enkele fouten aan te wijzen. Pech: tijdens het drukken van het boek werd bekend dat niet wellicht Dudok, maar niemand de architect van de Brandaris is geweest. Bij nr 27, kruising Adrianalaan/Lindesingel, staat dat daar de boerderij van Johannes en Adriana Ruis stond; deze stond echter waar nu de woningen Ringdijk 18/19 staan. Maar verder veel lof, een leuk boekje!

VENSTERS

technisch feuilleton II

Met bovengenoemde aanduiding wil ik alles samenvatten wat met daglichttoetreding te maken heeft. Hierbij wordt onder andere gedacht aan:

- A) het daglicht-doorlatend materiaal;
- B) de 'omranding' waarin dat materiaal wordt opgenomen;
- C) de overgang van het raam naar het muurwerk (het kozijn);
- D) een verfraaiing van het kozijn door een extra omlijsting.

Het onderwerp is zó veelzijdig, dat een uitgebreide beschrijving, uitgaande van historische gegevens, de verschillende stijlperiodes en de toepassingen alleen al in Europa, een boekwerk zouden kunnen vullen. Daarom een kort overzicht, mede gericht op nog bestaande woonhuizen aan de Straatweg, zoals deze in het recente vouwblad van de vereniging Stedenbouwkundig Wijkbehoud als 'Monumentwaardig' zijn beschreven.

Vensters dan vormen een belangrijk element in de gevel en bepalen, vaak samen met andere elementen, in hoge mate het esthetisch aanzien van een gebouw. Zowel voor binnen als voor buiten verricht het een belangrijke functie en vormt het venster niet alleen een afscheiding, maar ook een verbinding tussen de intimiteit van het huis en de buitenwereld. Hetzelfde venster van buiten gezien als onderdeel van de gehele gevelcompositie, geeft een geheel ander effect van binnenuit door de beslotenheid van het achterliggende vertrek.

Het venster vormt in de gevel de dunste plaats voor het opvangen van temperatuurverschillen en de wisselingen van het klimaat. Dat brengt dat weer problemen mee ten aanzien van waterdichtheid en condensvorming. Vooral in ons Hollandse klimaat werd vroeger terdege rekening gehouden met een snelle afvoer van regenwater. Bekende voorbeelden daarvan zijn de zogenaamde 'op vlucht' gebouwde, overhelend gemetselde gevels en de per verdieping telkens een tiental centimeters vooruitspringende houten gevelbekledingen zoals we deze nog wel in de Zaanstreek aantreffen.

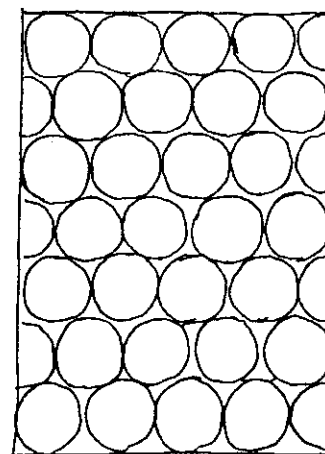
De voornaamste functie van het venster is het doorlaten van het daglicht. In het kader van de in de inleiding genoemde onderverdeling zullen we eerst aandacht besteden aan:

A) HET LICHTDOORLATEND MATERIAAL.

Uit de vroeg-romaanse periode (ca. 1000-1100) zijn overblijfselen gevonden van houten vensters waarvan de openingen bespannen waren met geprepareerd perkament, welk materiaal ook nog in veel latere perioden in Japan op sierlijke wijze werd toegepast. Ook werd wel in olie gedrenkt fijn linnen of varkensblazen gebruikt. Het

hoeft geen betoog dat daarbij veel van het daglicht verloren ging.

Omstreeks 1100 moet het maken van glas bekend zijn geweest en werden voornamelijk in Frankrijk en Duitsland bedrijven gevonden waar glas gemaakt werd. Men was echter nog niet in staat grotere, vlakke stukken glas te maken. Bekend was de zogenaamde 'slinger methode', waarbij een bol vloeibaar glas aan een blaaspijp door snel ronddraaien tot een platte schijf 'uitslingerd' werd, waaruit dan rechthoekige ruitjes gesneden werden. Deze ruitjes werden dan met behulp van H-vormige loodstrippen tot grotere eenheden samengevoegd. Bij de aanhechting aan de blaaspijp bleven dan ronde gedeelten over, de zogenaamde 'flessenbodems', die eveneens in H-vormig lood gevat, vooral in Duitsland, veel toegepast werden.

Later was men in staat cilindervormig glas te blazen. Zo'n cylinder werd dan met een gloeiende staaf volgens de lengteas in tweeën gesneden, opnieuw verwarmd en vlak gemaakt, waarmee een begin was gemaakt met de fabricage van 'vlakglas'.

Het vervolg hierop was het maken van 'gegoten' glas, waarbij de gloeiende glas-massa op verwarmde metalen platen werd uitgespreid en met metalen walsen op de gewenste dikte gemaakt.

Thans wordt meestal 'getrokken' glas gebruikt. Hierbij wordt met een grote metalen 'kam' gloeiend glas uit een bassin omhoog getrokken, waarbij deze massa op meerdere verdiepingen tussen metalen walsen door loopt, totdat zij op de hoogste verdieping de gewenste dikte verkregen heeft en daar wordt afgesneden.

Om een betere geluids- en warmte-isolatie te krijgen wordt steeds meer 'isolerend glas' toegepast, bestaande uit twee op enige afstand van elkaar luchtdicht gemonteerde glasplaten. Mits op de juiste wijze aangebracht, kunnen daarmee goede resultaten bereikt worden.

B) DE 'OMRANDING' VAN HET LICHTDOORLATEND MATERIAAL.

Wanneer we ons hierbij tot de toepassing van glas beperken, dan is het duidelijk dat het glas rechtstreeks in het hierna te beschrijven kozijn of het muurwerk geplaatst kan worden. Het bezwaar hiervan is dat dan de ventilatiemogelijkheid ontbreekt. Het glas wordt daarom geplaatst in het raamhout.

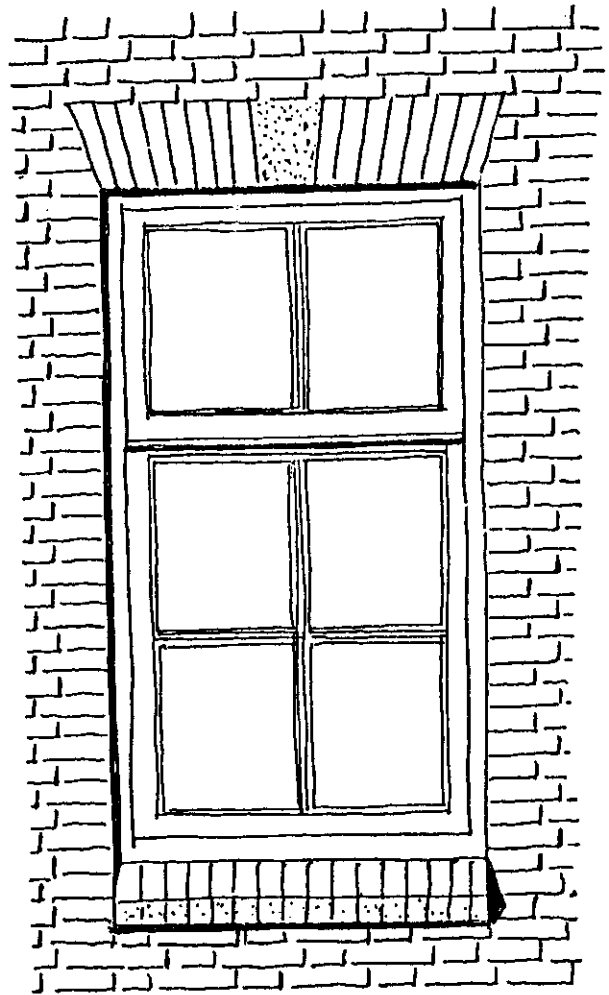
Om de gewenste ventilatiemogelijkheid te krijgen, zijn de ramen op meerdere manieren beweegbaar. We onderscheiden daar dan 'draairamen' die aan een verticale stijl scharnierend naar binnen of naar buiten kunnen openslaan, 'achterovervallende ramen' en 'uitzetramen' die beiden aan een horizontale regel scharnieren en respectievelijk naar binnen of naar buiten 'uitgezet' kunnen worden. 'Tuimelramen' draaien in het midden van een denkbeeldige as in verticale of horizontale richting, waarbij de ene helft naar binnen en de andere helft naar buiten draait.

Toen de ramen steeds groter werden, was het niet meer mogelijk deze als draairaam uit te voeren. Aan de Engelse architect Christoffer Wren (1632-1723), o.a. de ontwerper van de St. Paul's Cathedral te Londen, wordt de uitvinding van het schuifraam toegeschreven. Voor het eerst werden schuiframen omstreeks 1685 in Nederland toegepast bij de bouw van Paleis Het Loo en het 'Slot' te Zeist.

Met het groter worden van de ramen en de moeilijkheid om glas in lood bij grotere overspanningen in ramen de nodige stevigheid te geven, ontstond de behoefte de lichtoppervlakten door middel van houten 'glasroeden' onder te verdelen. In 1652 werden in het huis van Jacob Cats deze 'glashouten', de glasroeden voor het eerst in Nederland toegepast.

Een voorbeeld van een schuifraamkozijn, ook wel Engels of Empirekozijn genoemd,

geeft afbeelding 2.7

Bij de behoefte aan grotere ononderbroken glasvlakken werden in later tijd de hiervoor bedoelde 'kruisroeden' vaak verwijderd.

C) DE OVERGANG VAN HET BEWEEGBARE RAAM NAAR HET MUURWERK (HET KOZIJN).

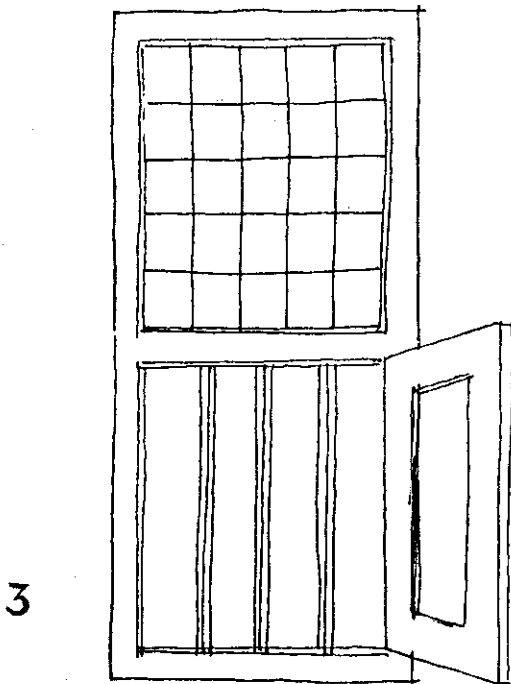
Hoewel het uiteraard mogelijk zou zijn een beweegbaar raam direct in het omringende muurvlak aan te brengen, zou dit een vere van tochtvrije aansluiting geven. Als overgang van het al of niet beweegbare raam naar het omringende muurwerk wordt dan het kozijn toegepast. Bij schuiframen zijn dan in de verticale stijlen bovendien de zogenaamde 'kokergaten' aangebracht. Hierin bevinden zich de gietijzeren tegen gewichten die door middel van een koord (wat boven in het kozijn over een pookhouten schijf loopt) met het raam verbonden zijn. Bij het omhoogschuiven van het raam heeft men dan niet het volledige gewicht daarvan op te tillen.

Behalve van hout werden vroeger, voornamelijk bij kastelen en voorname huizen, ook kozijnen van natuursteen toegepast. >>

VENSTERS vervolg

Nu kan men met natuursteen geen grote overspanningen maken die sterk genoeg zijn om de last van het bovenliggende metselwerk te dragen. Om toch bredere kozijnen te kunnen maken werd dan een verticale tussenstijl aangebracht.

Om ook de soms vrij grote hoogte te onderbreken werd een tussendorpel (het 'kalf') aangebracht, waardoor het bekende 'kruisraam' ontstond. In hout uitgevoerd, werden deze kruiskozijnen gedurende de Renaissance (globaal 1500-1650) veelvuldig toegepast en uiteraard ook in de periode van de Neo-Renaissance (einde 19^e, begin 20^e eeuw). Omdat glas in lood kostbaar was, werd dit vaak alleen in het bovenste gedeelte van het kruiskozijn direct in het kozijn aangebracht. In het onderste gedeelte werden of houten luiken gebruikt, of wel beweegbare draairamen. Ter voorkoming van inbraak werden niet alleen verticale staven, zogenaamde 'diefijzers', in het kozijn opgenomen, maar bovendien houten luiken. Afbeelding 3 moge een en ander verduidelijken.

Uit een oogpunt van verdediging werden kasteelmuren soms zó dik gemaakt, dat de afstand van binnen- tot buitenkant soms 80 à 100 cm bedroeg. De raamkozijnen kwamen dan van binnen in een nis te staan, waarin onder het venster een gemetselde verhoging als zitbank was gemaakt. Op deze bank kon men dan vanuit het open venster de omgeving of het park gadeslaan. De onder ons bekende, tot een plank gereduceerde, 'vensterbank' dankt daaraan haar naam.

D) DE VERFRAAIING VAN HET KOZIJN DOOR EEN OMLIJSTING.

Zoals hiervoor gezegd, werden bij openbare gebouwen en adellijke huizen vaak natuurstenen kozijnen met bijbehorende omlijsting aangebracht. Een fraai voorbeeld daarvan geeft afbeelding 4, van het Stadhuis te Delft (1618).

afb. 4 ►

Soms werd het houten kozijn omlijst met al of niet geprofileerde natuurstenen lijsten of in de baksteen van de gevel opgenomen natuursteenblokken, waaraan het kozijn verankerd werd. De bovenzijde van het kozijn werd dan afgedekt met een al of niet van beeldhouwwerk voorziene bekroning (afbeelding 4), of met een driehoekige of boogvormige 'tympan'. In de fraaie Hollandse baksteenbouw werd de druk van het bovenliggende metselwerk op het kozijn opgevangen door gemetselde 'lateien' in de vorm van bogen, die soms van natuursteenblokken voorzien werden (afbeelding 5) ▼

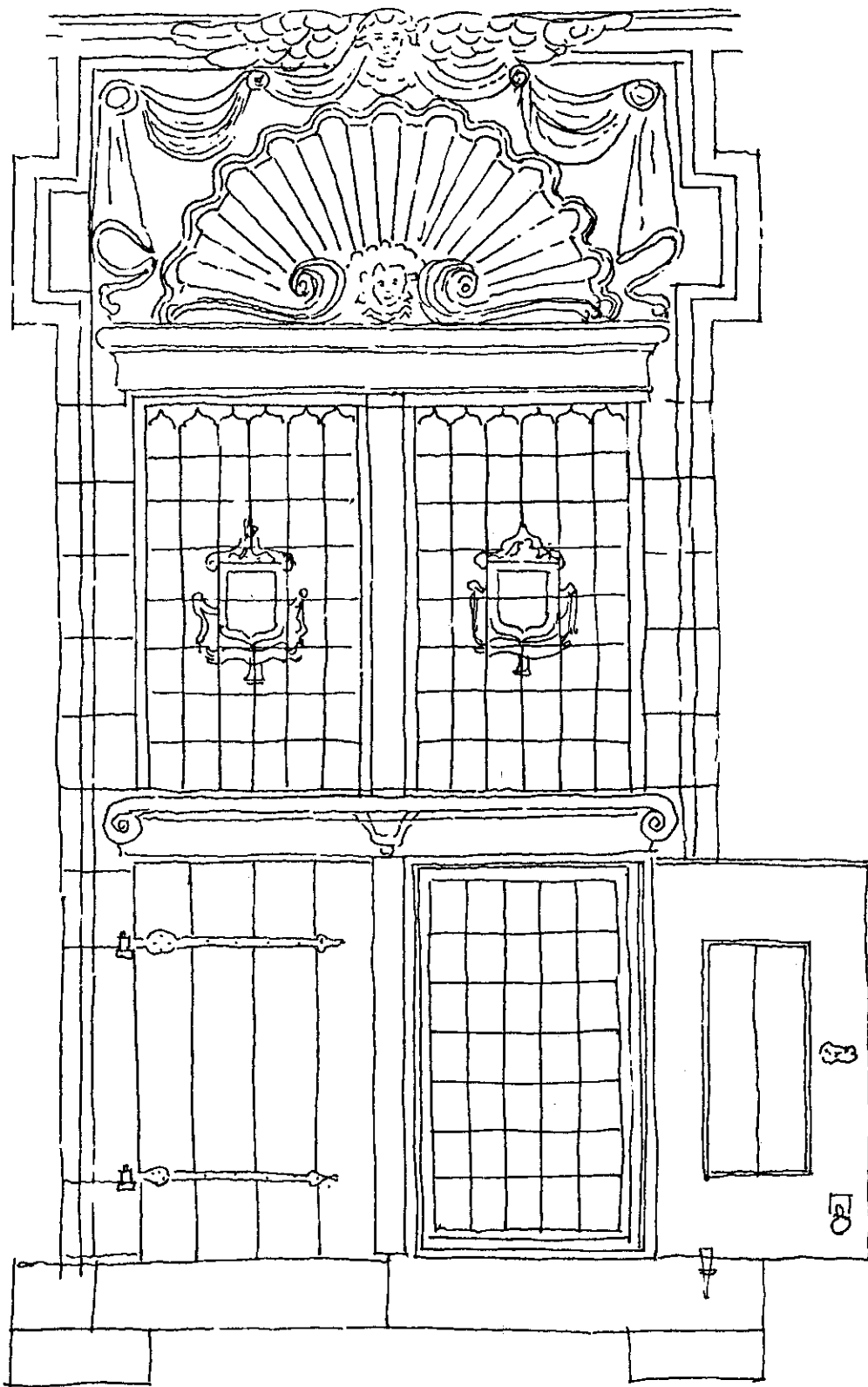
In latere tijden, waarbij het bepleisteren van gevels in de mode kwam, werden ook wel gevelversieringen rondom kozijnen in geprofileerd pleisterwerk toegepast. In de moderne strakke architectuur met toepassing van eigentijdse vlakke materialen is van het ambachtelijke, zoals hierboven beschreven, niet veel meer te vinden. Niettemin heeft ook deze bouwstijl zijn bekoring en getuigen bepaalde projecten van grote inventiviteit en knap meesterschap van de bouwmeester.

Mede uit historische overwegingen en in het belang van komende generaties is het van betekenis om dat wat voorheen met zorg en grote vakbekwaamheid tot stand kwam, zorgvuldig in stand te houden.

Wanneer we nu in hoofdzaak de panden aan de Straatweg, zoals bedoeld in het voornoemde vouwblad van de vereniging, bezien, dan vinden we daarin een aantal van de hiervoor beschreven vensterelementen terug, en wel:

- de zogenaamde 'Empire' of 'Engelse' schuiframen, met bovenlicht voorzien van glas in lood, in het onderraam het verticaal schuivende gedeelte;

4

- gemetselde ontlastingsbogen boven de kozijnen;
 - gepleisterde gevels met geprofileerde bogen boven de vensters;
 - toepassing van 'natuursteenblokken' in het baksteenmetselwerk;
 - gepleisterde geprofileerde kozijnomlijstingen,
- en een enkele maal sierluiken naast de kozijnen.

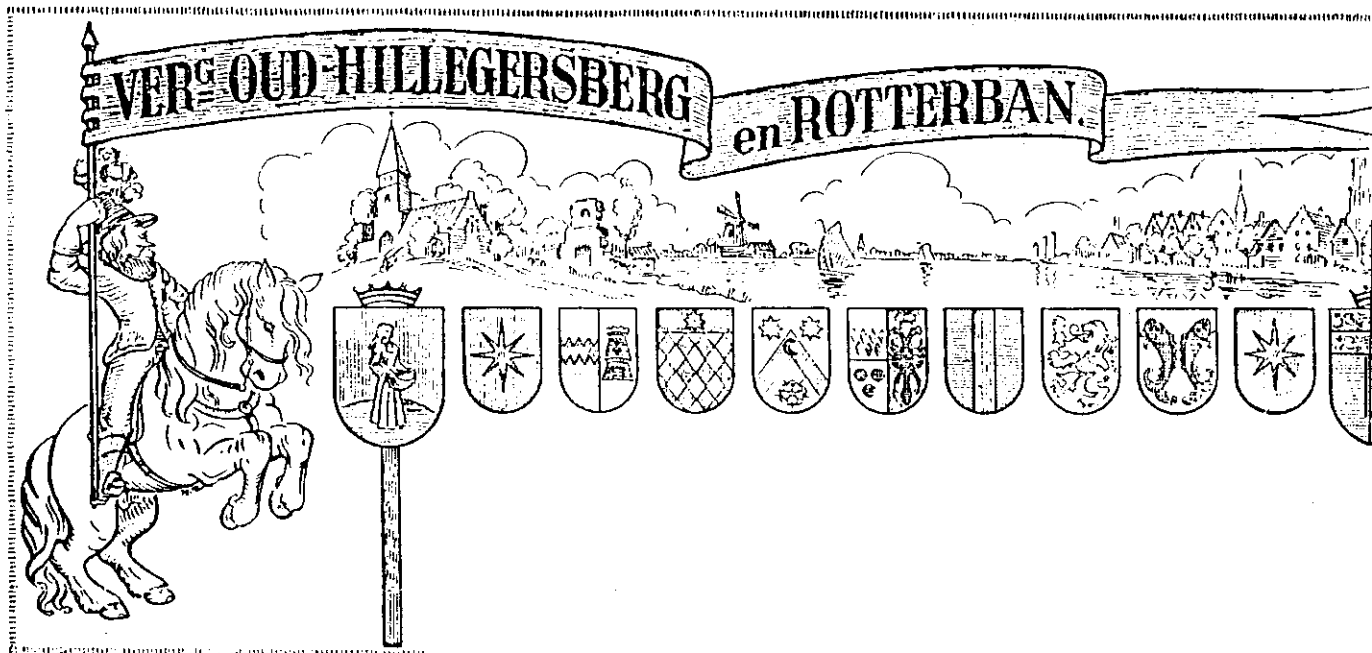
De 'monumentwaardige' woonhuizen langs de Straatweg kunnen niet vergeleken wor-

den met de gelukkig in meerdere plaatsen van ons land nog aanwezige fraaie monumenten uit verschillende stijlperiodes. Desondanks zou het verloren gaan van wat thans nog te vinden is, verlies van een in Rotterdam schaars vertrouwd beeld betekenen. Een vertrouwd beeld, wat juist met andere factoren het karakteristieke van ons mooie Hillegersberg uitmaakt.

ing Chr. de Heer

DE VOORMALIGE VERENIGING „OUD-HILLEGERSBERG“

Enige tijd geleden kregen wij een brief in handen waaruit bleek dat onze vereniging Stedenbouwkundig Wijkbehoud in de jaren veertig een voorganger heeft gehad. Onderzoek bij het Gemeentearchief bracht de statuten en de jaarverslagen 1940/41 en 1941/42 aan het licht.

De „Vereeniging Oud-Hillegersberg en Rotterban“ werd opgericht op 9 maart 1940, vlak voor de oorlog dus. Doelstelling was het bevorderen van de kennis van de geschiedenis van de voormalige Ambachtsheerlijkheid Hillegersberg en omstreken en het behouden van de aldaar nog aanwezige gebouwen en voorwerpen, die uit een oogpunt van kunst, locale geschiedenis of folklore van belang waren.

Voorzitter, en vermoedelijk ook initiatiefnemer, was de heer Chr. van den Berg, schrijver van een aantal artikelen over de geschiedenis van Hillegersberg. Aan één van deze artikelen ontleenden wij gegevens over het oude raadhuis¹⁾. De overige bestuursleden waren: N.J. van der Valk, secretaris; Rich. A. Kühn, penningmeester en A. Verveen. Het bestuur werd in juli 1940 aangevuld met de heer J.P. van der Weele, die het secretariaat overnam.

De vereniging heeft haar doel trachten te bereiken door middel van onder meer de volgende twee activiteiten.

Het ondersteunen van het prentenkabinet. Het was namelijk zo dat de gemeente Hillegersberg in 1935 begonnen was met het bijeenbrengen van een historisch-topografische verzameling, ook wel prentenkabinet genaamd. In 1938 werd deze verzameling, die bestond uit prenten, kaarten en historische voorwerpen, ondergebracht en

tentoongesteld in het oude Raadhuis aan de Kerkstraat, waarin van 1922 tot 1938 het 'Groene Kruis' gevestigd was. Zoals ook in de statuten was vastgelegd besteedde de Vereeniging Oud-Hillegersberg jaarlijks een deel van haar middelen aan de uitbreiding van de collectie van het prentenkabinet.

Door de oorlogsomstandigheden is het prentenkabinet enige malen verdreven uit de tentoonstellingszalen op de begane grond. Eenmaal voor enkele maanden omdat het gemeentelijk bureau voor sociale zaken plaatsruimte nodig had, en in 1941 definitief toen de school waarin de nutsbibliotheek gevestigd was door de bezetter gevorderd werd en deze bibliotheek in het oude raadhuis moest worden ondergebracht. De gemeente Rotterdam, die na de annexatie van Hillegersberg in augustus 1941 eigenaar van de collectie geworden was, heeft toen de prenten, schilderijen en kaarten aan het Gemeentearchief gegeven en de historische voorwerpen opgeslagen in het voormalige raadhuis aan de C.N.A. Looslaan.

De tweede hoofdactiviteit van de vereniging betrof de kasteelruïne bij de Hillegondakerk. Deze was in een slechte staat: de bovenzijde van de muurresten was door klimopbegroeiing en inwatering sterk aangetast. Het bestuur heeft hierover contact opgenomen met de Kerkvoogdij en Monumentenzorg. Aan de architect H. van de

¹⁾ Zie: Tussen Wilgenplas & Rotte nr 20: het Oude Raadhuis als bestuurscentrum van Hillegersberg

DE BERCHWECH

mijmeringen over de oorsprong

Naar aanleiding van het verschijnen van het vouwblad over de Straatweg (zie elders in dit nummer), waarin vooral de bebouwingsgeschiedenis sinds de 17^e eeuw is behandeld, wordt in het onderstaande gepoogd het ontstaan van de hele, oude Bergweg na te gaan. Het eerste wat daarbij opvalt is dat de Straatweg, de Bergse Dorpsstraat en de Grindweg, en trouwens ook de Kerkstraat, niet deugen in die zin dat ze niet logisch zijn. Nu spreekt dat wel vanzelf, want ze hebben een lange geschiedenis achter de rug, en de redenen die destijds hebben gegolden bij de aanleg (de aanleg? de wording veeleer!) zijn verdwenen in de grijze mist van de historie. Ook de Rotterdamse Bergweg 'deugt' niet, maar dat is gemakkelijker te verklaren.

'DE VOORMALIGE VERENIGING OUD-HILLEGERSBERG'
vervolg

Kloot Meijburg, destijds belast met de restauratie van de Hillegondakerk, werd gevraagd een begroting te maken voor het conserveren van de ruïne. Voor 80% van het benodigde bedrag van f 3200 konden toezeggingen worden verkregen van rijk, provincie en gemeente. Van de uitvoering is door de oorlogsomstandigheden vermoedelijk niets terecht gekomen.

De vereniging werd gesteund door een aantal bekende persoonlijkheden. Burgemeester F.H. van Kempen was erevoorzitter, de heer D.G. van Beuningen erelid. Onder de begunstigers treffen wij aan: D. Hudig, mr Th.A. Fruin, J.H. van Hoboken, mevr. Jonas van 's Heer Arendskerke-le Fèvre de Montigny en jhr P. Stoop van Hillegersberg. Deze laatste was destijds - in naam - Ambachtsheer van Hillegersberg.

Aan het einde van het tweede verenigingsjaar telde de vereniging 66 leden en 16 begunstigers. Vermoedelijk is de vereniging na het wegvallen van het prentenkabinet en het ontbreken van verdere ontplooiingsmogelijkheden tijdens de latere oorlogsjaren opgeheven (of wegens de verplichting zich bij de Kultuurkamer aan te sluiten? red).

Indien onze lezers nog nadere gegevens over de Vereeniging Oud-Hillegersberg hebben, dan houden wij ons hiervoor zeer aanbevolen.

Vaak wordt verondersteld dat vroeger de hele verbinding vanaf de Heulbrug bij de Schiekade, langs Hillegersberg tot aan Bergschenhoek de naam Bergweg (Berchwech) had. Dit is niet juist; het gedeelte vanaf de Schiekade tot aan de Kleiweg heette vanouds (Oost-)Blommerdijkscheweg. Bij besluit van 11 Mei 1897 werd dit wegvak omgedoopt in 'Bergweg'.

De Beukelsdijk, de West Blommerdijks Wech (nu ± Statentunnel en Walenburgerweg) en de Oost Blommerdijks Wech (althans tot aan de huidige Blommerdijkselaan) vormden samen een oude kering tegen het water van de Maas. Het verdere verloop van deze waterkering volgde ongeveer het tracé Blommerdijkselaan, Lusthoflaan en - zeg maar - Berkelstraat; deze 'Ouwen Dijk' was rond 1750 overbodig en vrijwel vervallen. Het vervolg in Kralingen heet als bekend nog altijd Oudedijk. Hoe overigens het Maaswater bij de kruising met de Rotte werd gekeerd, zou ik niet weten; wellicht waren de Rotte-oevers toen nog hoog genoeg. De bekende dam in de Rotte, waaraan onze gemeente haar naam heeft te danken, is in het midden van de 13^e eeuw gelegd als onderdeel van Schielands Hooge Zeedijk, die 1 tot 2 km ten zuiden van de genoemde oude waterkering ligt. In deze tijd, omstreeks 1250, ontstonden onder het centrale gezag van de Graaf van Holland de Hoogheemraadschappen als Rijnland, Delfland en Schieland. De oude, wellicht eerste, dijk is mogelijkwijs in de 11^e of 12^e eeuw aangelegd; toen werden de waterstaatszaken nog door de buurtbewoners zelf geregeld, wellicht in Ambachtsverband.

Merkwaardig is dat de Oost Blommerdijksche Wech/Bergweg na aansluiting met de Ouwen Dijk/Blommerdijkselaan nog met een paar vrolijke kronkels (o.a. bij de Gordelweg en de Centuurbaan) doorloopt naar de Kleiweg/Kootsekade. Tussen deze weg, de

DE BERCHWECH vervolg

Kootsekade, de Rotte en 'Den Ouwen Dijck' ligt het Blokland; anderzijds is de Oost Blommerdijkschewech de zuidoostgrens van de Berg Polder. Weliswaar is die polder als georganiseerd gebied veel later ontstaan, maar zou het niet kunnen wezen dat de (Oost) Blommerdijkschewech met name in zijn functie als (primitieve) dijk in de eerste plaats dienst heeft gedaan om het huidige Kleiwegkwartier en de Bergpolder tegen wateroverlast te beschermen? Dit gebied vormde in elk geval eeuwenlang het ambacht Rotteban. Pas later zou dan de Blommerdijkscheweg, samen met de Beukelsdijk en den Ouwen Dijck/Oudedijk/'s Gravenweg, onderdeel van een groter waterkerend systeem zijn geworden.

We zitten nu omstreeks het jaar 1000, maar om het mogelijke ontstaan van de huidige Straatweg, Bergse Dorpsstraat en Grindweg te bezien is het beter te beginnen in het verre verleden. De eerste stappen zijn groot. Geologisch zien we een (rivier)duinlandschap dat geleidelijk tot de hoogste duintoppen is dichtgeslibd en volgegroeid met klei en veen. Het is mogelijk dat hier in de Romeinse tijd Cananefaten als boer en zelfs Romeinen als 'bezitters' hebben gewoond, maar in elk geval is tussen de jaren 500 (of eerder) en 700 het land aan de natuur overgelaten en is elk spoor van eventuele oude cultuur verdwenen - behoudens wellicht de Kleiweg. Rijzende zeespiegel, verslechterd klimaat en politieke zwakte zijn daarvoor meer dan voldoende redenen. Maar dan beginnen de binnenlanden van Holland weer in de belangstelling te komen. Omstreeks het jaar 800 wordt, zou je in hedendaagse termen zeggen, het gebied gemeentelijk ingedeeld. We kennen dan o.a. Isela, Rotta en Flartinga. Beoogd werd per gebied het keizerlijke gezag uit te oefenen, maar het was ook de kerkelijke indeling. Deze indeling was niet bedoeld om de bestaande toestand te ordenen, maar veeleer om een ontwikkelingsprogramma uit te voeren. Zo werd er in Isela een capella gebouwd (Cappelle aan den IJssel).

Wanneer men bedenkt hoeveel parochianen door één kerk bediend konden worden (zeker in die tijd; we moeten denken aan honderden, eerder dan aan duizend), blijkt al hoe gering de bevolkingsdichtheid toen was; Rotta strekte zich uit van de Nieuwe Maas tot bij Zoetermeer! Zeer veel later, in 1477, telden Hillegersberg (ten noor-

den van de Kleiweg) en Bergschenhoek samen slechts 400 inwoners, Schiebroek had er toen 110. Het ontwikkelingsprogramma had, ondanks alle troebelen van die tijd (troonopvolgingen, Noormannen), zeker effect en we zien dat de bevolking zó was toegenomen dat bijvoorbeeld 'Scie' (inclusief Schiebroek) van Flartinga (Vlaardingen) werd afgescheiden en er in dat (Over)Schie omstreeks 1000 een eigen kerkje kwam.

In 993 is er sprake van 'Bergan' dat door Graaf Arnulf aan de abdij van Egmond was geschonken. Die schenking zal niet de soevereiniteit en waarschijnlijk ook niet de grondeigendom hebben betroffen; eerder zullen het de tiendrechten zijn geweest, waarvan de abdij (ook in onze streken) een groot verzamelaar was. Arnulf was de zoon van Graaf Dirk II en zijn vrouw Hildegardis, dochter van de Franse koning. Vermoed wordt dat met 'Bergan' Hillegersberg (Hildegardis-berg?) wordt bedoeld. Uit veel meer dan een paar bijeenstaande woningen (boerderijen?) zal dit Bergan niet hebben bestaan, maar er stond wel een houten kerkje en wellicht een eenvoudige versterking. Het wereldlijke en geestelijke gezag dienden zich te kunnen manifesteren - om de vijand te weren maar eerder nog om die jaarlijkse tienden te innen. En uiteraard was de donk, de enige niet onder klei en veen verdwenen rivierduintop, een goede, droge vestigingsplaats.

Voorlopig belangrijker dan dit dorpje was de ontginning van het land tussen Rotte en Landscheiding. Men kon in de 11^e, 12^e eeuw een concessie krijgen om het veenland te ontginnen; als tegenprestatie diende men een elfde deel van de opbrengst (10 houden, de volgende afgeven was de Hollandse interpretatie) aan de kerk af te staan (deze tiendrechten werden formeel pas in 1907 bij wet afgekocht). Vaak had zo'n concessie een breedte van 30 roeden, d.i. ca 115 meter. Een eerste vereiste om het (veen)land te ontginnen was het graven van sloten langs de perceelsgrenzen. Verder kon het te ontginnen, resp. in exploitatie zijnde gebied naar behoefte van verdere sloten worden voorzien. Allicht dat men de relatief brede strook in de lengte in tweeën of drieën deelde; verder zullen hier en daar dwarsslotten zijn gegraven, al was het maar om te verhinderen dat de koeien in de tarwe gingen grazen. Door de latere verveningen zijn bijna al deze sloten onherroepelijk verloren gegaan, maar hier en daar is er nog iets

van terug te vinden. En opmerkelijk: overal in Hillegersberg (ten noorden van de Kleiweg) en in Bergschenhoek lopen die restanten sloot en veel kavelscheidingen van zuidoost naar noordwest. Zie de richting van eilandjes in de plassen, de oude Broekse en Bergse Molensloten (naar het Berg en Broekse Verlaat resp. de Prinsemolen), de Strekvaart, maar ook de Hoeksekade in, en de Limiettocht op de grens van Bergschenhoek. Kennelijk is dit hele gebied onder één beheer ontgonnen (na de vervening en drooglegging van het Molenlaankwartier en Bergschenhoek heeft men daar de oude verkavelingsrichting weer aangehouden). De naam 'Limiettocht' suggereert dat deze sloot het einde van de Bergse ontginning was. De verkavelingsrichting in Bleiswijk loopt bijna oost-west en de naam Bleiswijk komt voor het eerst in 1276 voor. Misschien is men na het voltooiën van de Bergse ontginning met de Bleiswijkse begonnen; ook zou de Bergschenhoekse Oosteindsepolder het sluitstuk tussen beide ontginningen kunnen zijn geweest.

Veelal wordt aangenomen dat het hele gebied vanaf de Rotte-oever is ontgonnen, omdat daar de grond het stevigst was. Een probleem is dat er nauwelijks een stukje Rotte te vinden is dat haaks op de verkavelingsrichting staat, terwijl dat wel het geval is aan de andere kant met de Landscheiding. Maar tja, een zo belangrijke grens als die tussen Delfland en Schie-land leg je niet (en ontstaat ook niet) in het meest gecultiveerde gedeelte van het gebied; we houden het dus maar op ontginning vanaf de Rotte. In eerste instantie zal men het terrein tussen de aangegeven grenzen van ca 115 m zó ver naar achteren hebben ontgonnen als er behoefte bestond aan bruikbare grond. Als we dan zien dat de afstand tussen Kleiweg en Limiettocht ca 6 km is, betekent dit dat er langs de Rotte een 50-tal boerderijen gestaan kunnen hebben. Stel je vervolgens dat je voor één koe in die tijd ruim 1 ha grond nodig had, dan heb je voor een beetje bedrijf met 20 koeien een 30 ha aan gras- en bouwland nodig, dat wil zeggen bij een breedte van 115 m een perceelsdiepte van ca 2½ km. In Bergschenhoek is tussen Rotte en Landscheiding een 4 km beschikbaar, ruim voldoende dus, maar in Hillegersberg loopt die afstand tussen de Rotte en de Schiebroekse Vlietsloot terug van ca 2½ km bij de Molenlaan tot ca 1 km bij de Kleiweg. Misschien mocht in dat laatste gedeelte wel

eens iemand een breder terrein ontginnen. Bekend is dat omstreeks 1570 ter hoogte van Straatweg 244 een boerderij werd verkocht waarbij de gebruikelijke smalle strook land, tussen Rotte en Vlietsloot hoorde. Hoe dan ook, we kunnen aannemen dat bij voltooiing van de ontginningen bij het 50-tal boerderijen een 250 inwoners behoorden; misschien omdat het boerderijen waren wat meer inwoners per boerderij en misschien wat meer dan 50 boerderijen, maar met een vierhonderdtal inwoners zal het wel ophouden. Dat klopt dan aardig met het eerder genoemde getal uit 1477! De geringe oorspronkelijke betekenis van het dorpje Bergan blijkt overigens nog steeds uit de richting van de kadastrale perceelsgrenzen: alleen in de omgeving van het voormalige kasteel en de Kerkstraat, ongeveer 4 hectare, is de gebruikelijke zuidoost-noordwestrichting zeer verstoord.

De vraag blijft wanneer die ontginning voltooid is geraakt. Aangezien er omstreeks het jaar 1000 al een kerkje in Hillegersberg stond (met de dichtbijzijndste in Overschie) moet wel worden aangenomen dat in die tijd op z'n minst een groot deel van Hillegersberg al was ontgonnen. Dat is dan wel vroeg, omdat de grote ontginningsactiviteiten in Holland/Utrecht pas daarna plaats vonden. Anderzijds is het zo dat men de ervaring met ontginningen (en bedijkingen) slechts met veel vallen en opstaan opdoet. En onze voorvaders konden er wat van! Al rond het jaar 1000 werden veel Friezen naar de Noordzeekust van Sleeswijk getrokken om daar het land in te polderen en in exploitatie te brengen (in dit 'Noord-Friesland' heeft zich tot op de huidige dag een zuiver Fries dialect weten te handhaven), en in de 12^e eeuw werden veel Hollandse en Utrechtse boeren overgehaald om de streken bij Hamburg en Bremen te ontginnen. Vakbekwaamheid, maar ook ruimtegebrek zullen daarbij hebben meege-speeld, en ruimtegebrek betekent een voltooide ontginning.

We houden het er dus maar op dat Hillegersberg rond het jaar 1000 grotendeels was ontgonnen, maar dat men nog een tijd is doorgegaan tot de Limiettocht op de grens Bergschenhoek/Bleiswijk werd bereikt. Er is een (belangrijk) argument om aan te nemen dat die ontginning vanuit de Hillegersbergse regio is begonnen: van de Kleiweg tot Bergschenhoek hadden we, in globaal noordelijke richting, de Bergweg, maar van Bergschenhoek naar de grens met

DE BERCHWECH vervolg

Bleiswijk heette de weg de Oostbergweg (in de Oosteindse Polder, nu Oosteindseweg genaamd). Dit wegvak is kennelijk een latere verlenging van de Bergweg.

Zo hebben we omstreeks het jaar duizend een nietig dorpje Bergan, een zuidoost-noordwest verkaveld gebied vanaf de Kleiweg naar noordoostelijke richting met een paar honderd inwoners, en ten zuiden van de Kleiweg een gebied (zeg: Rotteban) dat door een dijk tegen de zee ('Nieuwe Maas') is beschermd of dat spoedig zal worden. In 1387 ligt midden in dit gebied de 'Berchwech'; wanneer en waarom is die aangelegd?

Maar eerst de vraag: waarom heet(te) deze weg zo? Omdat het de weg van Rotterdam naar Hillegersberg was? Dank je de koe-koek! Rotterdam stelde enkele tientallen jaren voor 1387, toen de Bergweg al moet hebben bestaan, nog maar weinig voor. Maar vooral is het zo dat de weg van A. naar B. in A. de B.seweg en in B. de A.seweg pleegt te heten. We zullen de naam Berchwech dan ook niet moeten interpreteren als de weg náár, maar als de weg ván, in (Hillegers)berg. Dat klopt mooi, want de Bergweg loopt dan exact door het hele Ambacht, van de Kleiweg tot Bergschenhoek en aansluitend als Oostbergweg tot de Limiettocht.

Het merkwaardige van de Berchwech is dat vanaf de Kleiweg gerekend het eerste gedeelte (ruwweg de huidige Straatweg) lichtelijk kronkelend maar vrijwel haaks op de verkaveling loopt en ongeveer halverwege de kavelbreedte (dwz halverwege Rotte en Vlietsloot). Maar dan knikt de weg om, om als huidige Dorpsstraat en Grindweg, in Bergschenhoek als Bergweg-Zuid en -Noord in een vrijwel rechte lijn naar Bergschenhoek te lopen. Dan knikt de verbinding weer, en loopt in bijna oostelijke richting, als tegenwoordige Oosteindseweg, naar de grens met Bleiswijk. Te beginnen met de Dorpsstraat trekt de weg zich niets aan van de verkavelingsrichting, maar het vervolg in Bleiswijk ligt weer keurig haaks op de verkaveling aldaar, halverwege Rotte en Landscheiding. Daarmee moet worden aangenomen dat de verbinding vanaf de Bergse Dorpsstraat is aangelegd toen de verkaveling al (lang?) klaar was, of dat de route van natuurlijke oorsprong is. Het zal blijken dat beide aannames gelden.

We zullen eerst het gedeelte dat nu

Straatweg heet, bezien. En daarvoor moeten we toch weer terug naar de verkaveling, en naar de geologie. Klei wordt in principe in horizontale lagen afgezet, maar bij kleinere overstromingen vooral langs de waterkant. Een (grotendeels) door water omgeven gebied heeft dus de neiging enigszins 'hol' te staan. Bij veen daarentegen heeft de capillaire werking tot gevolg dat het veen juist in het midden het best wil groeien, en dus enigszins 'bol' gaat staan. Wanneer een veengebied wordt ontgonnen, heeft dit tot gevolg dat aanvankelijk de gegraven sloten het water makkelijk naar de rivier of beek laten afstromen, maar door de er op volgende inklinking van dat veen ontstaat geleidelijk de toestand dat het water juist naar het midden stroomt. Op een gegeven moment zullen de boeren de wateroverlast te groot gaan vinden, worden de oude slootuitmondingen op de rivier gedempt en wordt een 'hoofdsloot' gegraven ongeveer in het midden van het ontgonnen terrein, haaks op de verkaveling. Om niet te veel ruzie te krijgen, zal daarbij zoveel mogelijk gebruik worden gemaakt van al bestaande dwarssloten, zodat de 'hoofdsloot' een min of meer slingerend karakter krijgt. Bij het uiteinde van deze sloot zullen maatregelen moeten worden getroffen om het water kwijt te raken: een simpel uitwateringssluisje, dat open kan staan bij laag water (eb, of bij een lage rivierwaterstand). Dit alles moet overigens uitgevonden zijn voordat men gebieden kan gaan bedijken!

Zo zal er een flinke sloot zijn ontstaan, in elk geval van de Strekkade tot aan de Kleiweg; de 'Palingsloot', die liep waar nu de winkels van de Weissenbruchlaan staan, was er mijns inziens een overblijfsel van. Bij de Kleiweg kon het water via een korte sloot langs de noordoostzijde van de Kootsekade worden geloosd op het laagste punt van de Rotte. Dat de hoofdsloot haar begin in het Molenlaankwartier of nog verder had lijkt onwaarschijnlijk: de in de Boterdorpse polder van voor de verveningen lopende 'Voorwateringe' begon (eindigde?) een goede 100 m zuidoostelijker op de Strekvaart, die overigens de afvoer werd van de Boterdorpse polder.

Het 'wegverkeer' zal aanvankelijk over de Rottekade zijn gegaan; de ondergrond was relatief stevig en daarlangs stonden de boerderijen. Als het juist is dat Floris V (1256-1296) heeft verklaard dat Terbregge onder Hillegersberg behoort, moet daar al eerder een (voet- en vee?)brug over de

Rotte, en een buurtschap zijn geweest. Overigens moet 'Bergan' dan ook al zo zijn gegroeid dat het een (relatief!) belangrijke plaats was geworden. Het in ontvangst nemen van de tienden vergde schuren en bemanning; wellicht vestigde zich al een enkele ambachtsman (smid? timmerman?). De versterking zal geleidelijk zijn verzwaard in de richting van een echt kasteel: de Graven probeerden in deze streken hun gezag steeds meer te versterken. De langwerpige vorm van de donk brengt met zich mee dat over de rug van de donk al vroeg een pad ontstond wat de latere Kerkstraat werd. Er is kennelijk behoefte ontstaan aan een voor die tijd betere wegverbinding van Hillegersberg naar de buitenwereld (bv. langs de Kleiweg naar Overschie?) en men heeft gekozen om die langs de genoemde hoofdsloot te leggen, aan de noordwestkant daarvan. Men zou toen bij elke kruising met een dwars-sloot een dam met duiker hebben kunnen leggen: elke 40 à 60 m! Gemakkelijker was het om eenvoudigweg aan de andere kant van de nieuwe weg ook maar een hoofdsloot te graven. Wel was het dan nodig aan het eind een echte duiker onder de weg aan te leggen. Op oude kaarten komt die 'Broucksheul' nog voor. De uitkomende grond kon dienen om de weg hoger te maken en de tweede sloot zorgde er o.a. voor dat de nieuwe weg beter droog bleef. U gelieve zich wel te bedenken dat in die tijd en nog honderden jaren later een weg hier een reep onverharde grond was, veelal tussen twee sloten en hopelijk zanderig maar waarschijnlijker kleiachtig modderig en als het meezat met een redelijke grasmat.

Het is onwaarschijnlijk dat bij de geschetste ontstaanswijze dit stuk Berchwech (dat we voor het gemak, maar niet geheel juist 'Straatweg' noemen) bij de Kleiweg precies samenviel met het verlengde van de Blommerdijksewech. Het lijkt meer voor de hand te liggen dat de Blommerdijksewech een geringe afstand oostelijker op de Kootsekade, en de Straatweg (en eerder nog de oorspronkelijke hoofdsloot) iets westelijker op de Kleiweg uitkwam. In de toenmalige tijd was het geen probleem om over een korte afstand over een dwars liggend wegvakje te gaan, omdat het verkeer voornamelijk uit voetgangers, ruiters en tweewielige karren bestond. Maar voor vierwielige wagens is een haakse hoek erg lastig, en toen de route Straatweg-Blommerdijkseweg relatief belangrijker werd, zullen de beide uiteinden in elkaars ver-

lengde zijn verlegd (mogelijk ongeveer tussen de Statenlaan en wat zuidelijk van de Juliana van Stolberglaan).

Aan het andere uiteinde is het waarschijnlijk dat de Berchwech eindigde ongeveer ter hoogte van Plasoord en daar in noordwestelijke richting afboog om Bergan te bereiken, in het bijzonder het kasteel. Misschien is de Kerkdreef daarvan een overblijfsel. Wellicht kon men om de westkant van het kasteelterrein de latere Kerkstraat bereiken.

De **Kerkstraat** is een beetje gek: het dwarsstukje ter lengte van ca 35 meter naar het oosten naar de Dorpsstraat ligt niet voor de hand. De donk knikt iets noordelijk van dit dwarsstukje om naar het westen, zodat verondersteld mag worden dat de Kerkstraat oorspronkelijk iets verder naar het noorden doorliep en wellicht daarna naar het westen draaide, richting Zwarte Plasje. Daaropvolgend is waarschijnlijk de behoefte ontstaan aan een betere, liever gezegd 'geordende' verbinding naar Terbregge, althans de Rotte. Hiervoor zou de huidige Strekkade kunnen zijn gekozen; de Kerkstraat zou dan vanaf de genoemde oude westelijke knik ruwweg gezegd rechtdoor getrokken kunnen zijn naar die Strekkade, waarop de aansluiting in de omgeving van het huidig begin van de Grindweg plaats vond. De merkwaardige oudste kadastrale grenzen langs deze route ondersteunen deze gedachte. Deze verbinding met de Rotte kwam wellicht al in een vroeg stadium tot stand, m.i. vanwege de eenvoud al voor de aanleg van de 'Straatweg'.

Op een gegeven moment ontstond behoefte aan een weg (of pad) in noordelijke richting; misschien alleen maar om hout te halen, steeds dieper in de 'Boterdorpse' wildernis. Tussen de Strekvaart en de latere gemeentegrens van Hillegersberg kon een oever van een watering worden benut, wat het slingerend verloop van de huidige **Grindweg** verklaart. Was die watering een natuurlijk veenstroompje dat ergens in de Rotte uitkwam en bij de ontginning van het Hillegersbergse daar is verdwenen? Waarschijnlijk, want een logische plaats in de verkaveling is niet te vinden. De Grindweg is dan ouder dan de ontginningsverkaveling. Waarom de oostelijke oever van deze watering is gekozen ('geworden') tot Grindweg, is niet te achterhalen. Wel verklaart dit voor de helft een merkwaardigheid van de Grindweg, namelijk het belendende water. De oude scheepvaartverbinding Rotterdam-Bleiswijk en verder liep

DE BERCHWECH vervolg

via de Rotte, de Streckvaart en het water langs de Grindweg, de Bergschenhoekse Bergweg en verder. Het vreemde is dat het vaarwater bij de overgang Dorpsstraat/Grindweg onder de weg door gaat en dan aan de westkant van de Grindweg ligt; bij de (voormalige) Splinterschebrug, juist op de huidige gemeentegrens, duikt de vaart weer onder de weg door om verder aan de oostkant te blijven. Dat twee keer kruisen is lastig; vanzelfsprekender zou het zijn als de vaart geheel aan de oostkant lag. Ongetwijfeld heeft men gebruik gemaakt van de oude westelijk gelegen watering, maar waarom is in Bergschenhoek verder gegaan met de oostelijke ligging? De kaarsrechte vaart langs de al even rechte Bergweg, dwars door de verkaveling, geven aan dat hier beide veel later, na de ontginning en toen Bergschenhoek al was ontstaan zijn aangelegd. Dat had beter gekund, zou je nu zeggen. Een oplossing weet ik niet, maar gelukkig ligt het probleem buiten onze deelgemeente.

Toen de Bergweg in Bergschenhoek was aangelegd heeft wellicht de Grindweg een 'facelift' ondergaan. Het was toen ook wel handig om de 'Straatweg' met de 'Grindweg' te verbinden, door de 'Dorpsstraat'. Het noordelijkste stukje Dorpsstraat heeft misschien nog op de oever van de eerdergenoemde watering gelegen, maar verder zal de watering verder oostelijk van de donk moeten hebben gelegen dan de Dorpsstraat. Wellicht was de afvoersfunctie van de watering al verlegd naar de Streckvaart en/of andere kavelsloten. Bij de aanleg van de Dorpsstraat zijn aan weerszijden sloten gegraven die we ook langs de 'Straatweg' vonden, zij het dat hier de oostelijke sloot niets meer was dan een gewone bermsloot, omdat de Palingssloot de afwatering al verzorgde (deze oostelijke sloot was in 1830 al verdwenen, het laatste deel van de westelijke sloot werd omstreeks 1920 gedempt). Omdat de Dorpsstraat zeer scheef door de verkaveling loopt (zie bij voorbeeld nog steeds de voorgevels van Bergse Dorpsstraat 84 en 92), is de Dorpsstraat jonger dan die verkaveling.

Toen de Dorpsstraat aanwezig was, had het stuk Kerkstraat tussen de huidige Oude Raadhuislaan en de Streckkade al gauw niet veel functie meer; bovendien was het terrein tussen dat stuk oude Kerkstraat

en de Dorpsstraat zo smal dat men er weinig mee kon. Op een gegeven moment is, waarschijnlijk heel bewust en dus door het plaatselijke gezag, een verbinding tussen de Kerkstraat en de Dorpsstraat gemaakt (het eerder genoemde dwarse stuk van 35 m) en is het overbodig geworden gedeelte geleidelijk weer particulier eigendom geworden - het gedeelte richting Zwarte Plasje het laatst.

Hebben we hiermee een globaal beeld geschetst van de ontstaansgeschiedenis van de Berchwech, de datering van de onderdelen is nog niet aan de orde geweest. Uit de onbelangrijkheid van 'Bergan' in 993 en de toen nog jonge ontginning, hoeven we de aanleg niet voor die tijd te zoeken, en gezien de vermelding in 1387 wel ruim voor die tijd. Omdat het kasteel, waarvan de ruïne nog bestaat, dateert uit de eerste helft van de 13^e eeuw, is er aanleiding te veronderstellen dat de weg in die tijd al geheel aanwezig was (zeker tot Bergschenhoek, wellicht ook al doorverbonden naar Bleiswijk). Mogen we veronderstellen dat de eerste aanzet van de Kerkstraat al van voor 1000 stamt, de eerste aanzet van de Grindweg (nog als bospad) van pakweg 1050 evenals de verbinding van de Kerkstraat naar de Streckkade, de aanleg van de 'Straatweg' en 'Kerkdreef' op ergens tussen 1100 en 1150 en de aanleg van de 'Bergse Dorpsstraat', de 'Grindweg' en de Bergweg in Bergschenhoek zo tussen 1200 en 1250? Het sluitstuk, de Oostbergweg, zal er rond 1300 of iets eerder zijn gekomen. Het past dan in elk geval allemaal aardig in een rustige, logische ontwikkeling.

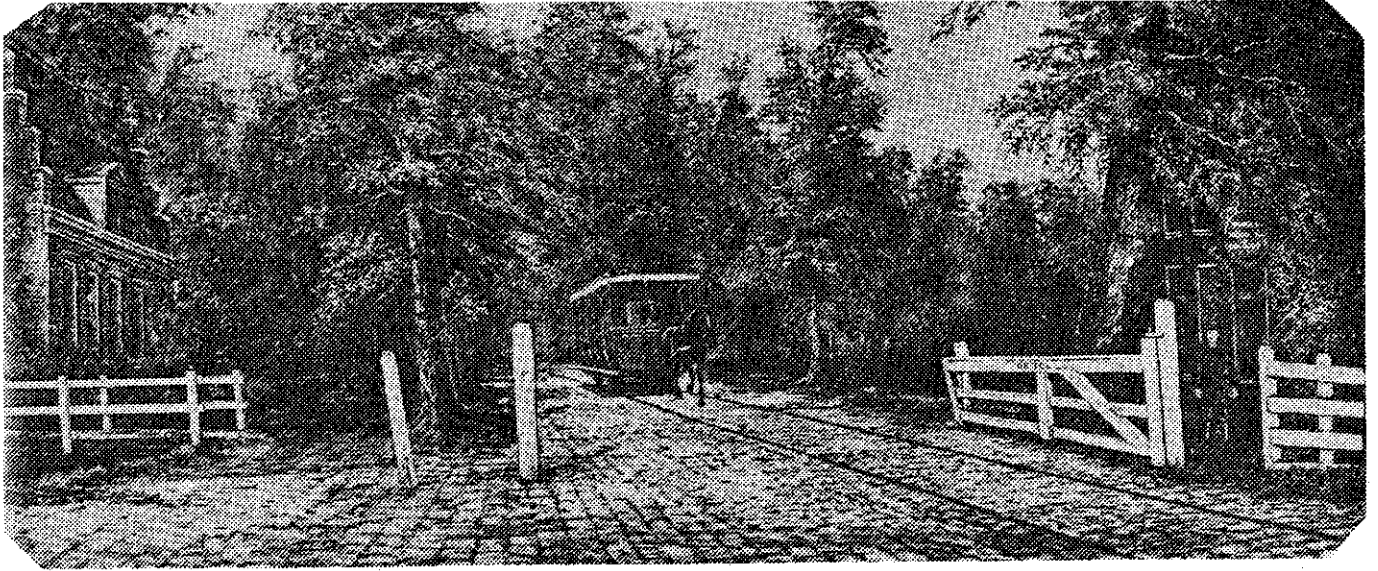
J.J. Zanstra

VERANTWOORDING:

Nadrukkelijk moet worden vermeld dat bovenstaande geen wetenschappelijk verantwoord artikel is, maar een poging om een compleet verhaal te maken met behulp van feiten, analogieën, (oude) kaarten, veronderstellingen van derden (waarbij soms naar behoefte is gekozen uit tegenstrijdige opvattingen, zoals data over ontginningen en bedijkingen), logische consequenties en dergelijke. Misschien zijn feiten onjuist geïnterpreteerd of is een schijn-logica gebruikt; hoe dit alles zij: ieder die het beter weet mag het zeggen. Dat laatste is geen verbloemde afwijzing, maar een zeer letterlijk te nemen uitnodiging: Uw critiek of andere opvatting vernemen wij graag en dat kan wellicht leiden tot een betere kennis van het verleden van ons woongebied!

JJZ

DE STRAATWEG , TOEN EN NU

NEGENTIG JAAR VOORUITGANG

vereniging stedenbouwkundig wijkbehoud hillegersberg-schiebroek-terbregge

VERENIGING STEDENBOUWKUNDIG WIJKBEHOUD
HILLEGERSBERG-SCHIEBROEK-TERBREGGE

SECRETARIAAT TEL 4223598

De vereniging Stedenbouwkundig Wijkbehoud Hillegersberg-Schiebroek-Terbregge stelt zich ten doel om het eigen karakter van de wijken te behouden. Hierbij gaat het zowel om gebouwen als om tuinen, om de plaatsen als om wegen. De waarde van deze elementen kan op architectonisch, stedenbouwkundig, geschiedkundig of op landschappelijk vlak liggen.

DE STRAATWEG TE HILLEGERSBERG

Een bericht van de Vereniging Stedenbouwkundig Wijkbehoud Hillegersberg-Schiebroek-Terbregge.

G. Tuijnenburg Mulis en F.J. Kuperus.

De Straatweg is thans een drukke, ca. 1,5 km lange en 25 meter brede, verkeersweg met dubbel trasspoor tussen Ceintuurbaan en de Dorpsstraat. Vroeger heette de Straatweg: Den Berchweg, een naam die in 1387 (!) gegeven werd aan de dijk, die reeds voor Schielands Hoge Zeedijk bestond.

Een stukje historie

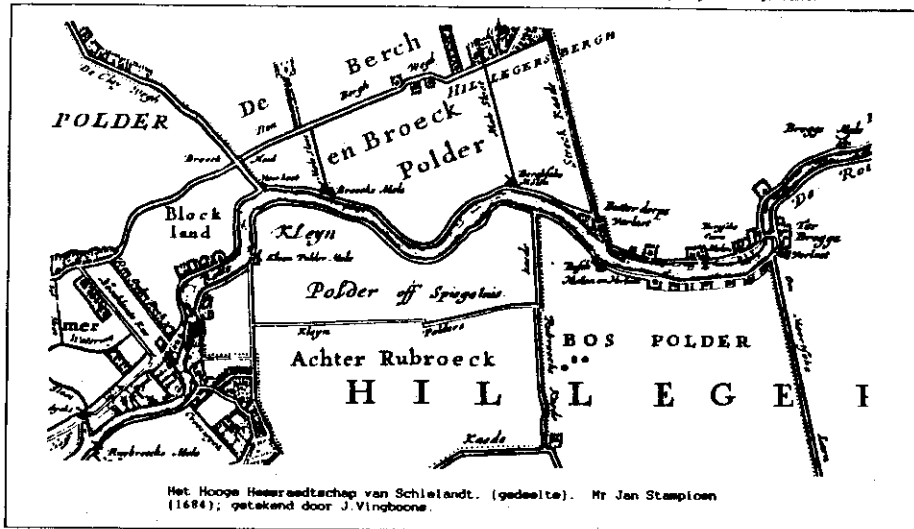
'Den Berch Weg' wordt op vele oude kaarten afgebeeld, waarvan enkele belangrijke zijn: de kaart van het Hoogheemraedschap Schieland van Floris Balthasarz en zijn zoon Balthasar Florisz (van Berckenrode) (1611) en die van mr Jan Staapien (1684). De karakteristieke bocht ter plekke van het gebouw "Adriaanlichting" wordt op deze kaarten aangegeven. Op een landmeterkaart van Jan Potter uit 1577 (?) wordt den Berch Weg met deze bocht en een grote boerderij afgebeeld.

Van enige wegverbodding was tot in de 19e eeuw geen sprake. Pas in 1817 werd onder de adjunct-maire Pieter Kleiweg een begin gemaakt met de bestrating (3); P. Kleiweg, A. van Hael, A. Vermeulen, H.M. van den Hove, G. Duuring en R. van Eck dienden een verzoek tot octrooi in voor de bestrating vanaf de Heulbrug

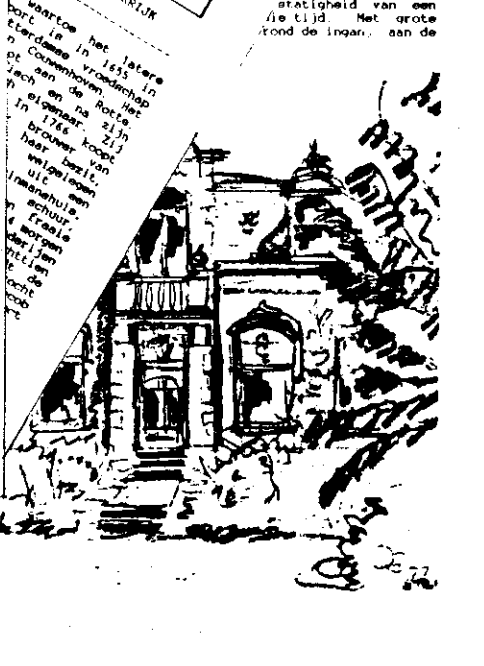
(waar nu het kruispunt Bergweg - Schiekade in) tot Hillegersberg. Koning Willem I keurde dit bij K.B. goed. De bestrating zou 6 ellen breed moeten zijn; er werd een lening toegestaan van f 20.000 à 5%. Er kwam verder een gabel of tolcontract waarde tot f 1650 per jaar aan tol mocht worden geheven en de kosten van de rente en herbetrating te deelen. Bij het aflopen van het contract in 1844 (4) was er nog f 1489 in kas. De gemeente nam de exploitatie over, hetgeen voortaan jaarlijks een verlies van ca f 2000 zou opleveren. In 1929 werd in de Raad besloten de ophaalbrug in de Straatweg bij de Langeweg en Kortweg te vervangen door een vaste brug met beperkte doorvaarhoogte (1.70 m) (5). Hierop werd wel bezwaar gemaakt door de botenbouwer Eggers van de Achterplas, die voor zijn Maaskruisers wel 1.90 meter

doorvaarhoogte nodig seemed te hebben. Burgemeester van Kempen oordeelde dat deze kruisers er dan maar in ballast onder door moesten varen. De brug kwam er in 1933 en er werd 1.70 m doorvaarhoogte aangehouden, omdat de noodzakelijke verhoging van de opstapen al veel problemen voor de huizen in de omgeving opleverde.

Deze burgemeester ijverde eveneens voor een open bebouwing langs de Straatweg teneinde het zicht op de Plasen te behouden. Hij ging ook met energie de bebouwing van de Plasovers tegen. Hij heeft een aanzienlijke bijdrage geleverd bij het ontregelen van het Prinsensloep en de aan de Plas grenzende velden (6) ten behoeve van recreatie-mogelijkheid. Zeer belangrijk hierbij was dat daarmede tevens een bebouwing met villa's e.d. onmogelijk werd gemaakt.

Het Hooge Heemraedschap van Schieland. (gedeelte). Mr Jan Staapien (1684); getekend door J. Vingboons.

de rond 1900 aan...
te ontdekken.
stelligheid van een...
he tijd. Met grote...
rond de ingan... aan de

waartoe het latere...
sterke in 1635 in...
n Coumshoven. Het...
ach en na Rocce...
in 1766 was zij...
haar bezit van...
uitgelopen...
in schuile...
in 1766 was zij...
n worden...
n 1766 was zij...
n 1766 was zij...
n 1766 was zij...

Bij gelegenheid van de Open Monumentendag 1988 heeft de vereniging weer een vouwblad het licht doen zien, na de vorig jaar verschenen dubbelbladige bladen 'Hillegersberg, het dorp op de donk' en 'Het Boterdorpse Verlaat'. Ditmaal verscheen het driebladige (27x38 cm²) 'De Straatweg te Hillegersberg'.

In dit nieuwe vouwblad staan onder meer een stukje geschiedenis van de Straatweg, een overzicht van de buitenplaatsen die er, voornamelijk in de 18^e eeuw, zijn aangelegd, en een beschrijving van de o.i.

'monumentwaardige' panden die er nu nog staan. Het geheel is verlucht met (oude) kaarten en tekeningen. Voor de naspeuders is tevens een literatuurlijstje gegeven.

U kunt (zolang de voorraad strekt) een exemplaar van dit nieuwe vouwblad krijgen voor het prijsje van f 1,-- (éne gulden). Dat kan bij het secretariaat, Mw L. Berger-Schut; Burg. le Fèvre de Montignylaan 4 alhier, maar ook tijdens onze a.s. openbare avond maandag 28 november in Lommerrijk.

Een dag voor heel Hillegersberg

Op zaterdag 17 september was het weer zover: Open Monumentendag. Een oorspronkelijk Frans initiatief: één dag alle deuren open van alles wat het bekijken en beleven waard is.

Sinds kort ook in Nederland. Met een groeiende belangstelling in dorpen en steden. Hillegersberg is daar van het begin af aan ingesprongen. Waarom? Omdat wij hier aan de oevers van de Rotte het gevoel hebben dat wij veel te bieden hebben wat dit bekijken en beleven waard is. Omdat wij hier niet historieloos en cultuurarm behoeven te leven. Omdat wij wonen en werken op een stukje grond waarin wij onze wortels kunnen slaan. Zo staat je levensboom een beetje steviger in het heden en kan hij zijn kruin naar de toekomst richten.

SAMENWERKING

De Open Monumentendag werd ook dit jaar weer in goede samenwerking georganiseerd. Onze vereniging was er bij betrokken, de kerkvoogdij van de Hervormde Gemeente en medewerkers daarvan, de Concert Stichting Hillegondakerk en alles voltrok zich onder de goedkeurende en stimulerende blik van de Deelgemeente. Ieder doet op zo'n dag wat hij of zij als taak ziet.

Onze vereniging had voor het volgende gezorgd:

Een kleine maar verfijnde tentoonstelling van aquarellen van Gerard van Woerkom. Een expositie van onze uitgaven. De organisatie van een boottocht naar het Bergen Broekse Verlaat met daaraan verbonden een wandelroute langs de Straatweg. Ook dit jaar weer brachten wij een nieuwe gids uit. Ditmaal over de geschiedenis en de bezienswaardigheden van de Straatweg. Op deze manier ontstaat een waardevolle praktisch bruikbare serie korte geschriften die ons gebied goed in beeld brengen.

Het kerkbestuur zorgde voor:

Het beschikbaar stellen van het kerkgebouw. De productie van een nieuwe, meer uitgebreide wandelgids voor kerk en kerkhof. De verkoop van ansichten, tegels, foto's en gravures van de kerk. De verzorging van rondleidingen in het kerkgebouw, de toren, het orgel en langs de gerestaureerde kerkevest. Korte concerten op het Abraham Meere-orgel door de organist van de kerk Aad van der Hoeven. Een expositie van archiefstukken en realia uit het kerkarchief.

Een toevalstreffer, maar daarom niet minder effectief, was de inbreng van de Concert Stichting Hillegondakerk die de dag deed afsluiten met een schitterend avondconcert dat door een kleine 400 mensen werd bezocht.

SFEER

Het was me het dagje wel. Hillegersberg gonsde van leven: roeiwedstrijden op de Bergse Voorplas. Muziek op straat en in de kerk en een 600-tal deelnemers aan de Bergse Monumentendag.

De stemming zat er 's morgens al direct goed in. Marloes Fens, gekleed als Hillegonda, onthulde in aanwezigheid van vertegenwoordigers uit alle hoeken van de bevolking het heel instructieve informatiebord mij de toren. Dit is een co-productie van de A.N.W.B., de Deelgemeente, de Kerkvoordij van de Hervormde Gemeente Hillegersberg en onze vereniging Stedebouwkundig Wijkbehoud, die initiërend en coördinerend optrad. Aad van der Hoeven sloot dit gebeuren af met een sprankelende improvisatie op het Hillegondalied. Daarna kwam de loop er in en dat is de hele dag zo gebleven.

De exposities waren opgesteld in de ont-ruimte zuidbeuk. Wat is zo'n gebouw mooi als de ruimte zelf 'de-ruimte-krijgt'. Die zuidbeuk zag er uit als de kerkinterieurs van Pieter Jansz. Saenredam uit de zeventiende eeuw. Kerkgebouw en heuvel kregen iets van hun oude centrumfunctie terug: een ontmoetingsplaats waar oud en jong elkaar treffen. Waarin het orgel zijn klanken over je uitstrooit. Zoals in vorige eeuwen op marktdagen in de oude stadskerken. Een plek waar het gezellig is maar waar ook wijding van uitgaat zodat je een beetje boven jezelf wordt uitgetild.

Er was vooral sfeer door de mensen en de dingen zelf. In de schoonheid van een paraplue die staat uit te druipen op een blauwe zerk. Een moeder die met een kraaiende kleuter in een wandelwagentje door de kerk rijdt.

OPEN MONUMENTENDAG 1988 vervolg

Een dominee die dit keer eens met zijn hondje naar de kerk kon komen. Er werden veel vragen gesteld en zoveel oude verhalen verteld dat deze dag een goede bron had kunnen zijn voor hen die op zoek zijn naar 'oral history'.

Veel mensen zijn de plas, de Straatweg en de donk met andere ogen en bewuster gaan zien. Een dame die al jaren in Hillegersberg woont: „Eigenlijk heb ik nooit goed beseft hoeveel moois wij hier hebben". Een meisje van een jaar of tien dat pas een maand in Hillegersberg woont: „Ik geloof dat ik nu al meer van dit dorp weet dan veel anderen uit m'n klas".

TOEKOMST

Wij moeten doorgaan met de Open Monumentendag. Dat hebben wij elkaar als organisatoren en medewerk(st)ers ook beloofd. Hillegersberg blijkt op 17 september 1988 meer mensen getrokken te hebben dan de meeste andere plaatsen in de stad. Een feestelijk gebeuren, in goed samenspel, met veel sfeer en een hoge educatieve waarde. Maar wil dit initiatief toekomst houden dan zullen wij in deze manifestatie wel telkens nieuwe elementen moeten inbrengen. De mogelijkheden zijn er. Zo is er bijvoorbeeld als afstudeerproject van een Rotterdamse film-opleiding een goede videopresentatie over de geschiedenis van de donk en haar bebouwing in de maak. Die zou volgend jaar gebruikt kunnen worden. Maar er is meer te doen. Ik denk aan thema-tentoonstellingen op die dag. Rond Hillegard, gravin van Holland bijvoorbeeld, de naamgeefster van ons dorp. Of rond Ste. Hildegard van Bingen, naar aangenomen wordt de tweede patrones van de Hillegondakerk. En dan natuurlijk met een live-presentatie van de prachtige muziek die zij geschreven heeft. Of wat dacht u van deze tentoonstelling: 'Zilver uit de kast van Hillegonda en haar dochters'. Die dochters zijn de kerken - protestant en rooms-katholiek - vanaf Zevenhuizen tot op het Rode Zand. Die hebben echt wel wat moois in de kast! Zo zou de Bergse Monumentendag ook nog een regionale functie kunnen krijgen. Wat een toekomstdromen! Organisatietalent en kennis hebben wij vast wel in huis. Nu de tijd nog! Maar iedere vernieuwing begint met een droom. Dromen doe je vaak na grote belevenissen. En..... dat was de Open Monumentendag 1988.

T.D. van Soest

STICHTING BERG EN BROEK

De Stichting Berg en Broek heeft zich, in een (laatste?) poging de dreigende sloop van het pand Grindweg 19 te voorkomen, vorige week met een brief tot het College van B&W van Rotterdam gericht. Na geconstateerd te hebben dat het monumentwaardige pand thans is dichtgespijkerd en aan verloedering lijkt te zijn prijsgegeven, wordt vastgesteld dat ogenschijnlijk alle instanties van goeden wille zijn, maar dat tekenen van daadwerkelijke actie afwezig blijven. Dat de gemeente Rotterdam, als eigenaresse, geen geld voor restauratie beschikbaar heeft, wordt als feit geaccepteerd.

Maar ook wordt geconstateerd dat geïnteresseerde particulieren geen gegevens kunnen verkrijgen om zelf de renovatie te overwegen. De Stichting meent dat het gemeentelijke beleid geen 'krotten' te verkopen aan particulieren niet toegepast behoort te worden wanneer het zoals hier om waardevolle historische gebouwen gaat.

De Stichting eindigt haar brief met het verzoek om tot een gesprek te komen over de voorwaarden waarop de Stichting dit pand voor de toekomst veilig zou kunnen stellen; de Stichting meent mogelijkheden daartoe binnen haar bereik te hebben.

I N H O U D:

Praatje bij een plaatje	blz 2
'De wijk in kaart gebracht'	blz 3
Schiebroek toen en nu	blz 3
Vensters (technisch feuilleton 2)	blz 4
De voormalige vereniging	
'Oud-Hillegersberg en Rotterban'	blz 8
De Berchwech	blz 9
De Straatweg, toen en nu	blz 15
Vouwblad Straatweg	blz 16
Open Monumentendag 1988	blz 17
Berg en Broek: Grindweg 19	blz 18

Typewerk: J.J. Zanstra
Opmaak: L.J.A. de Haer
Druk: Drukhoek H.I.C.

UITGAVE VAN DE VERENIGING STEDEBOUWKUNDIG WIJKBEHOUD HILLEGERSBERG-SCHIEBROEK-TERBREGGE.

Secretariaat:

Burg. le Fèvre de Montignylaan 4
3055 LE Rotterdam-Hillegersberg
tel.: 010 - 4 22 35 98
